

6.5.2010

Dnrot 945/4/08 ja 172/4/09

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

**PÄÄKÄSITTELYN ÄÄNITTÄMISESSÄ JA ASIAKIRJAPYYNTÖJEN KÄSITTELYSSÄ ON NOU-
DATETTAVA HUOLELLISUUTTA / VIKTEN AV OMSORGSFULLHET VID LJUDUPPTAGNING
UNDER HUVUDFÖRHANDLING OCH VID BEHANDLING AV BEGÄRAN OM HANDLINGAR**

1
KANTELU

Dnro 945/4/08

Kantelija A pyysi 11.3.2008 päivätyssä kirjeessään eduskunnan oikeusasiamiestä tutkimaan Vaasan hovioikeuden menettelyä rikosasiassa. Hovioikeus hylkäsi kantelijan asianomistajana esittämät rangaistus- ja muut vaatimukset 22.10.2007 antamallaan tuomiolla.

Kantelija kiinnitti hovioikeuden pääkäsitteilyn äänitteistä huomiota seuraaviin seikkoihin:

Nauhoituksilta on kantelijan mielestä tarkoituksellisesti jätetty kokonaan pois kaksi asiassa hänen kantaansa puoltanutta todistajan kertomusta, ja tilalle nauhoitukseen on lisätty asiaan kuulumattoman toisen asian nauhoitusta. Nauhoituksilta puuttuvat puhelimitse kuullun O:n (todistaja nro 10) ja oikeudessa paikan päällä kuullun R:n (todistaja nro 11) kertomukset.

Nauhoituksilta ilmenee kantelijan mukaan hovioikeuden jäsenten tietoisuus ennakoasenteellisuuteen perustuvasta esteellisyydestään (oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 7 §). Vaasan hovioikeuden sama kokoonpano oli samassa asiassa jo aikaisemmin eli 15.5.2006 ratkaissut kantelijan Nordea Pankki Suomi Oyj:tä, Nordea Rahoitus Suomi Oyj:tä ja Sisä-Suomen verovirastoa kohtaan esittämän vahingonkorvausvaatimuksen tuomiollaan. Myöhemmin 22.10.2007 ratkaistussa rikosasiassa kantelija ajoi syytetä kuuden kiinteistön myyjinä 11.1.1995 olleita henkilöitä P:tä ja konkurssipesänhoitaja S:ää vastaan, ja lisäksi rikolliseen tekoon perustuvaa vahingonkorvausvaatimusta mainittuja rahalaitoksia ja verottajaa vastaan. Kantelija A:n syytteen mukaan myyjät olivat salanneet ostajalta kiinteistöjen arvoon merkittävästi vaikuttaneen vuokrasopimuksen ja siihen perustuneen Oy:n oikeuden maa-alueiden ja niillä olevien rakennusten hallintaan.

Kantelun mukaan kyse on toisen instanssin jääviydestä, kun siviili- ja rikosprosessuaalisesti erotetuissa asioissa esitetyt vaatimukset ovat perustuneet samoihin seikkoihin ja samaan näytön arviointiin. Kantelija katsoi, että hän ei voinut vedota ennakoasenteellisuuteen hakiessaan vahingonkorvausta koskevasta tuomiosta valituslupaa korkeimmalta oikeudelta, koska hovioikeuden ennakoasenne ja menettely todistelun tallentamisessa paljastui vasta, kun kantelija sai nauhoitukset haltuunsa loppusyksyllä 2007.

[...]

Kantelija kertoi tehneensä Vaasan hovioikeuden 22.10.2007 antamasta tuomiosta valituslupahakemuksen korkeimmalle oikeudelle, jossa asia oli kantelun saapumisaikaan vireillä. Korkeimmassa oikeudessa oli vireillä myös kantelijan Vaasan hovioikeuden 15.5.2006 antamaan tuomioon liittyvä tuomionpurkuhakemus.

Apulaisoikeuskansleri siirsi 5.10.2009 eduskunnan oikeusasiamiehelle A:n samaan asiakokonaisuuteen liittyvän 9.6.2009 tekemän kantelun, jossa A arvosteli Keski-Suomen poliisilaitoksen menettelyä esitutkinnan päätöksestä. Kyseinen esitutkinta edellä mainitussa oikeudenkäynnissä todistajana kuultua pankinjohtaja N:ää vastaan lopetettiin N:n 24.2.2009 kuoleman johdosta.

Kantelija A oli tutkintapyynnössään katsonut N:n syyllistyneen perättömän lausuman antamiseen Jämsän käräjäoikeudessa 8.9.2005 todistajankuulustelussa. Kantelija A katsoi, että esitutkintaa olisi tullut jatkaa 500 000 markan kauppahinnan osan maksamisen selvittämiseksi esitutkintalain 5 §:n 1 momentin 3 kohdan perusteella. A katsoi, että yhtenä keskeisenä perusteena hänen myöhemmin ajamiensa rikossyytteiden ja vahingonkorvausvaatimusten hylkäämiseen oli juuri N:n muistamattomuus siitä, että hän oli vastaanottanut A:lta kauppahinnan osasuorituksena 500 000 markan pankkivekselin.

Dnro 172/4/09

Kantelija A kanteli 14.1.2009 korkeimman oikeuden presidentin Pauliine Koskelon, oikeusneuvos Mansikkamäen, oikeussihteerin Kaarlo Hakamiehen, oikeusneuvos Aarnion, oikeusneuvos Raution sekä vanhemman oikeussihteerin Petri Mikkolan menettelystä.

Korkein oikeus päätti 2.4.2008 (kokoonpanossa Koskelo, Mansikkamäki ja Hakamies), että valituslupaa ei myönnetä A:n edellä mainitussa asianomistajana nostamassa syyteasiassa, jossa Vaasan hovioikeus oli antanut tuomion 22.10.2007. Kantelija A katsoi hovioikeuden syyllistyneen mainitussa asiassa useaan virkavirheeseen, mistä syystä korkeimman oikeuden olisi tullut myöntää asiassa valituslupa.

A:n näkemyksen mukaan korkeimman oikeuden olisi tullut havaita, ettei Vaasan hovioikeus olisi saanut ratkaista ensin vahingonkorvausasiaa rahalaitoksia ja valtiota vastaan ennen kuin asian rikosoikeudellinen puoli oli ratkaistu. Joka tapauksessa Vaasan hovioikeus oli A:n mielestä rikosasiassa esteellinen vahingonkorvausasiasta syntyneen ennakkokäsityksen vuoksi sekä hovioikeuden rikosasian pääkäsittelytallenteelta kuuluvan keskustelun valossa.

Kantelija A vetosi myös tässä yhteydessä hovioikeuden cd-kopioilta puuttuviin todistajankertomuksiin ja muihin niissä oleviin virheellisyyksiin. Kantelija A kertoi, että hänelle toimitetuilta cd-levyiltä puuttunut R todisti A:n vahingonkorvauskanteen 1-kohdan perusteen kannalta keskeisestä seikasta eli siitä, että hän ei suorittanut A:lle rahaa riidanalaisissa oikeustoimissa. Kantelija A kiinnitti huomiota myös siihen, ettei hovioikeus kiinnittänyt huomiota pankinjohtaja N:n todistukseen 500 000 markan vastaanottamisesta, jota hän ei kantelijan mukaan muistanut käräjäoikeudessa.

Kantelija A arvosteli korkeinta oikeutta myös sen toisen ratkaisun johdosta. Korkein oikeus päätti 14.10.2008 (kokoonpanossa Aarnio, Rautio ja Mikkola) A:n ja eräiden oikeushenkilöiden asianomistajana nostamassa ulosottoviranomaisia koskevassa syyteasiassa, ettei se myönnä valituslupaa Helsingin hovioikeuden 5.6.2008 antamaan tuomioon.

Kantelijan näkemyksen mukaan korkein oikeus eväsi hänelle kuuluvan oikeuden saada maksutonta oikeusapua. Korkein oikeus perusteli oikeusavun epäämisen sillä, että muutoksenhakemus oli selvästi perusteeton. Kantelija A piti ratkaisua vääränä ja kertoi asiassa olleen kyse ulosottolain yhden kiistellyimmän säännöksen tulkinnasta sivullisen omaisuuden turvasta ulosmittauksessa.

2

KANTELUN KÄSITTELYN VAIHEET

Kanteluasian dnro 945/4/08 allekirjoittanut esittelijä tilasi 17.3.2008 puhelimitse Vaasan hovioikeuden kirjaamosta asian pääkäsittelyn nauhoitteet cd-muodossa. Hovioikeus toimitti 18.3.2008 oikeusasiamiehen kansliaan 20.3.2008 saapuneet seitsemän CD-R80 -levyettä sekä jutun pöytäkirjan.

Oikeusasiamiehen kansliaan toimitetun cd-levyn nro 6 raidoilta 1–3 ilmenee todistajana nro 10 kuulustellun O:n todistus. Saman cd-levyn raidalle 4 on talletettu todistajana nro 11 kuullun R:n kuulustelu. Kantelun mukaan yhdellekään A:lle Vaasan hovioikeudesta loppusyksyllä 2007 toimitetusta kuudesta cd-levystä ei ole tallennettu O:n tai R:n kuulusteluita.

Osoitin kantelun johdosta Vaasan hovioikeudelle 24.4.2008 päivätyn selvitys- ja lausuntopyyynnön. Siinä totesin, että en ryhdy tutkimaan asiaa väitetyn esteellisyyden tai sen perusteiden osalta eli niiltä osin kuin asian käsittely oli vireillä korkeimmassa oikeudessa. Katsoin kantelun tutkimisen oikeusasiamiehen toimesta vireillöolosta huolimatta kuitenkin mahdolliseksi siltä osin kuin asiassa on kyse hovioikeuden pääkäsittelyn nauhoittamisesta.

Selvityksessä ja lausunnossa pyysin kiinnittämään erityisesti huomiota seuraaviin seikkoihin:

1) Milloin kantelijan puolesta on pyydetty hovioikeuden pääkäsittelyn äänitteitä käsillä olevassa asiassa? Millä tavoin asiakirjapyyntö oli muotoiltu? Pyydän oheistamaan asiaan liittyvän mahdollisen hovioikeuden dokumentaation.

2) Puuttuuko kantelijalle toimitetuista äänitteistä todistajien nrot 10–11 kertomukset (jotka siis sisältyivät eduskunnan oikeusasiamiehelle toimitettuihin äänitteisiin)? Liittyykö kantelijan toimittamalla cd-levyllä nro 6 raidan 2 äänite käsillä olevaan asiaan?

3) Kenen toimesta asian todistajienkertomusten äänittäminen pääkäsittelyssä on tehty? Millä tavoin äänittäminen on tehty (esimerkiksi: onko koko istunto äänitetty, vai onko esimerkiksi vain todistajienkertomukset äänitetty)?

4) Eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan toimitetulle cd-levylle nro 4 (alkaen tallenteen ajankohdasta 45 min 26 sek) on talletettu todistajana nro 6 kuullun asianajaja E:n kertomus. Tämä kertomus näyttäisi katkeavan kesken kertomusta tallenteen lopussa eli ajassa 1 tunti 3 sekuntia. Tämän toimitetuilla muillakaan äänitteillä ei näyttäisi olevan P:n kuulustelun loppuosaa. Eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan toimitetut cd-levyt eivät myöskään näytä sisältävän niitä asianajaja P:n kuulustelun jälkeen pidetyn käsittelytauon aikana äänitettyjä osia, joita kantelija referoi (kantelijan toimittama cd-levy nro 5, raita 1, kohdasta 26 min 55 sek äänitteen loppuun asti).

Mistä syystä kantelijalle toimitettujen kuuden cd-levyn sisältö poikkeaa mainitulta osin eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan toimitetuista äänitteistä?

5) Kuinka hovioikeuden pääkäsittelyn äänitteitä tehtäessä tai cd-kopioita laadittaessa on varmistuttu tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden (oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 7 §) salassa pysymisestä? Onko hovioikeudessa asiaa koskevaa ohjeistusta?

Vaasan hovioikeuden presidentti K toimitti minulle 24.6.2008 päivätyn lausuntonsa, kansliapäällikkö V:n 23.6.2008 päivätyn selvityksen liitteineen, hovioikeudenneuvosten X:n, Y:n ja Z:n yhteisen 14.5.2008 päivätyn selvityksen, hovioikeudenneuvos Y:n 30.4. ja 14.5.2008 päivättyt selvitykset, virastomestari C:n hovioikeuteen 5.5.2008 saapuneen selvityksen liitteineen ja virastomestari D:n 2.5.2008 päivätyn selvityksen.

Kantelijalle varattiin 8.9.2008 päivätyllä kirjeellä tilaisuus vastineen antamiseen edellä mainittuihin selvityksiin. Kantelija toimitti 9.10.2008 päivätyn vastineensa.

Kantelija teki 14.1.2009 eduskunnan oikeusasiamiehelle edellä mainitun kantelun (dnro 172/4/09) korkeimman oikeuden jäsenten menettelystä asiassa, kun korkein oikeus ei 2.4.2008 myöntänyt valituslupaa Vaasan hovioikeuden 22.10.2007 tuomioon, ja kun korkein oikeus hylkäsi 14.10.2008 kantelijan ja eräiden oikeushenkilöiden asianomistajana nostaman syyteasian, eikä myöntänyt valituslupaa Helsingin hovioikeuden 5.6.2008 antamaan tuomioon.

Valtioneuvoston oikeuskansleri siirsi 22.1.2009 eduskunnan oikeusasiamiehelle A:n keskusrikospoliisille 16.5.2008 tekemän ja 28.7.2008 Vaasan poliisille siirretyn tutkintapyyntönsä. Vaasan kihlakunnan poliisilaitoksen rikosylikomisario MP oli toimittanut tutkintapyyntönsä 29.7.2008 toimenpiteitä varten oikeuskanslerinvirastoon. Kantelija oli tehnyt 16.5.2008 tutkintapyyntönsä hovioikeudenneuvoksista Z, Y ja X. Tutkintapyyntönsä pyydettiin tutkimaan, olivatko mainitut virkamiehet syyllistyneet virkarikokseen ratkaistessaan A:n asianomistajana nostaman syyteasian 22.10.2007 kantelijan mukaan esteellisinä ja laiminlyömällä kahden todistajan kertomusten äänittämisen.

Asiallisesti tutkintapyyntönsä oli kyse samoista asioista kuin kantelijan oikeusasiamiehelle noin kaksi kuukautta ennen tutkintapyyntöä tekemässä kantelussa. Kantelija ei ilmoittanut tekemästään tutkintapyyntöstä eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan.

Oikeusasiamiehen kansliasta oltiin puhelimitse yhteydessä asian tutkinnanjohtajaan 16.1., 22.1., 19.5. ja 24.8.2009. Asian johdosta on oltu puhelinyhteydessä myös valtioneuvoston oikeuskanslerinvirastoon.

Kantelija toimitti 14.5.2009 lisäkirjoituksen ja tiedusteli asian käsittelyn tilaa. Kantelijalle vastattiin 19.5.2009 muun muassa ilmoittaen, että esitutkintaviranomaisena poliisi suorittaa esitutkintatoimenpiteet itsenäisesti, ja että kantelija voi ilmoittaa mahdolliset esitutkintaan liittyvät toivomuksensa suoraan poliisille.

Kantelija esitti 8.6.2009 päivätyssä faksissa ja sähköpostissa lisänäkemyksiä Vaasan hovioikeuden selvityksestä.

Kantelija toimitti 18.8.2009 oikeusasiamiehen kansliaan kirjeen, jossa hän muun muassa ilmoitti poliisin 25.4.2009 tekemästä esitutkinnan päätöksestä (perätön lausuma tuomioistuimessa). A:n rikoksesta epäillyksi yksilöimä pankinjohtaja oli kuollut.

Pohjanmaan poliisilaitos toimitti A:n hovioikeuden tuomareita koskevan tutkintapyyntönsä johdosta suoritettua esitutkintapöytäkirjan 4.9.2009 eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan, jonne se saapui

9.9.2009.

Apulaisoikeuskansleri siirsi 5.10.2009 eduskunnan oikeusasiamiehelle apulaisvaltakunnansyyttäjän oikeuskanslerille toimittaman esitutkintapöytäkirjan, sekä A:n oikeuskanslerille osoittaman Keski-Suomen poliisinlaitoksen menettelyä koskevan kantelun. Apulaisvaltakunnansyyttäjä oli 21.9.2009 siirtänyt oikeuskanslerille syyteharkintaan Vaasan hovioikeuden laamannin ja kahden jäsenen virkarikosta koskevan asian, jossa tutkinnanjohtajana toimi Pohjanmaan poliisilaitoksen rikosylikomisario MP.

3

TAPAHTUMATIETOJA

Vaasan hovioikeus antoi 22.10.2007 tuomion törkeää petosta, väärää ilmiantoa ja oikeudenkäyntiasiamiehen oikeudenkäyntikulukorvausvelvollisuutta koskevassa asiassa.

Jämsän kärjäoikeus oli antanut asiassa tuomion 30.9.2005 . Kärjäoikeus ratkaisi tuomiollaan sekä syytevaatimukset että asiassa esitetyt vahingonkorvausvaatimukset.

Kantelija A valitti Jämsän kärjäoikeuden tuomiosta sekä syyte- että vahingonkorvausvaatimusten osalta. Vaasan hovioikeus päätti 15.5.2006 vastauksia asianosaisilta pyytämättä, että vahingonkorvausasiassa valituksen käsittelyn jatkamiselle ei ole syytä. A:n kannetta Nordea Pankki Suomi Oyj:tä, Nordea Rahoitus Suomi Oyj:tä ja Sisä-Suomen verovirastoa vastaan ei otettu enempään tutkintaan ja kärjäoikeuden ratkaisu jäi voimaan. Hovioikeuden ratkaisukokoonpano oli sama kuin myöhemmässä syyteasiassa.

Korkein oikeus eväsi A:n vahingonkorvausasiassa pyytämän valitusluvan 26.1.2007 antamallaan päätöksellä.

Rikosasian hovioikeuskäsittelyssä Kantelija A vaati P:lle ja S:lle rangaistusta törkeästä petoksesta (asia I) ja S vaati A:lle rangaistusta väärästä ilmiannosta (asia II). A:n oikeudenkäyntiavustaja J valitti hänelle kärjäoikeudessa määrätystä yhteisvastuullisesta oikeudenkäyntikulujen korvausvelvollisuudesta (asia III).

Hovioikeus toimitti 20.–21.6.2007 asioissa I-III pääkäsittelyn. Hovioikeus antoi asiassa tuomion 22.10.2007.

Tuomiossaan hovioikeus hylkäsi A:n ajamat syytteet S:ää ja P:tä vastaan. Se pysytti kärjäoikeuden tuomion väärää ilmiantoa koskevassa asiassa. Hovioikeus hyväksyi osittain A:n oikeudenkäyntiavustajan J:n valituksen alentaen hänen yhteisvastuullista korvausvelvollisuuttaan päämiehensä kanssa.

Kantelija A haki korkeimmalta oikeudelta valituslupaa törkeää petosta koskevassa asiassa 20.12.2007 päivätyllä hakemuksellaan. Hän vetosi muun muassa hovioikeuden jäsenten esteellisyyteen sekä hovioikeuden pääkäsittelyn äänittämiseen liittyviin seikkoihin samoin kuin tässä kantelussa oikeusasiamiehelle.

Kantelija A osoitti 24.1.2008 korkeimmalle oikeudelle tuomionpurkuhakemuksen, joka kohdistui edellä mainittuun korkeimman oikeuden 26.1.2007 antamaan valitusluvan epäävään päätökseen A:n vahingonkorvausasiassa. Korkeimmasta oikeudesta saadun tiedon mukaan se hylkäsi purkuhake-

muksen 2.4.2008 antamallaan päätöksellä.

Korkein oikeus päätti 2.4.2008, että se ei myönnä törkeää petosta ja oikeudenkäyntiasiamiehen oikeudenkäyntikulukorvausvelvollisuutta koskevassa asiassa valituslupaa.

4

SELVITYSTEN SISÄLTÖ

Vaasan hovioikeuden **hovioikeudenpresidentti K** kertoi lausunnossaan, että äänitteiden kopiointia koskevat pyynnot esitetään yleensä puhelimitse hovioikeuden kirjaamoon. Tilaus merkitään muistilapulle, joka toimitetaan virastomestarille. Pyyntöjä ei erikseen kirjata. Tästä syystä käsillä olevassa asiassa ei ole saatavissa dokumentaatiota kantelijan asiakirjapyynnön ajankohdasta tai sen muotoilusta.

Lausunnon mukaan kantelijalle toimitetuista äänitteistä puuttuvat todistajien nrot 10–11 kertomukset. Niiden tilalle on kopioitu ääniraita (äänitiedosto) hovioikeuden toisessa istuntosalissa pidetystä pääkäsittelystä asiassa R 07/134. Cd-levyllä nro 6 raidan 2 äänite ei liity kantelijan asiaan, vaan mainittuun toiseen istuntosalissa käsiteltyyn asiaan.

Todistajankertomusten äänittämisestä kantelijan asiassa on huolehtinut hovioikeudenneuvos Y. Pääkäsittelyssä ei ole tallennettu koko istuntoa. Todistelutarkoituksessa annetut kertomukset on äänitetty yhtäjaksoisesti ilman, että tallennus olisi katkaistu kertomusten välillä, kuten yleensä menetellään.

Kantelijalle toimitettuihin äänitteisiin on kopioitu ääniraidat, joihin sisältyvät muut kertomukset paitsi kaksi todistajankertomusta (nrot 10 ja 11, todistajat O ja R). Yhteen tällaiseen ääniraitaan on sisällynyt erään todistajankertomuksen (E) jälkeen tallennettu tuomioistuimen taukoneuvottelu. Lausunnon mukaan eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan myöhemmin toimitetusta kopiointista puuttuu yksi ääniraita, jossa oli todistaja E:n kertomuksen loppuosa (noin 20 minuuttia) ja johon oli tallentunut myös edellä mainittu taukoneuvottelu.

Äänitteiden kopiointista kantelijalle on huolehtinut virastomestari C ja kopiointista eduskunnan oikeusasiamiehen kanslialle virastomestari D. Lausunnon mukaan kopiointien oikeellisuutta ei erikseen tarkisteta.

Hovioikeudessa äänittäminen ja kopiointi suoritetaan Nice Log -järjestelmän avulla. Järjestelmän näyttöruudulta valitaan näpäyttämällä kopioitavat ääniraidat. Tallennusjärjestelmä itse jaksottaa tallennukset noin tunnin kestäviin ääniraitoihin. Järjestelmä on automaattinen ja uusi ääniraita voi siten alkaa kesken kertomusta, kuten tässä tapauksessa.

Hovioikeudenpresidentti K lausui, että tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden salassa pysymisestä pääkäsittelyn yhteydessä voidaan varmistua vain huolehtimalla siitä, että tallennuspainike otetaan pois äänitysasennosta tallennettavan kuulemisen päätyttyä. Jokainen pääkäsittelyyn osallistuva tuomari, esittelijä tai muu hovioikeuden virkamies on tietoinen tästä teknisestä toimenpiteestä ja sen merkityksestä.

Hovioikeuden virkamiehille annetaan opastusta äänityslaitteiden käytössä. Lausunnon mukaan kyseessä olevaa tapausta on käsitelty hovioikeuden johtoryhmässä sekä hovioikeuden yhteisessä

koulutus- ja keskustelutilaisuudessa, jossa on tähdennetty huolellisuuden merkitystä tässäkin asiassa.

Hovioikeudenpresidentti totesi, että pääkäsitelyssä tallentamisesta huolehtii esittelijä tai joku hovioikeuden kokoonpanosta silloin, kun asiassa ei ole esittelijää. Hovioikeuden pääkäsitelyssä käytetään vain poikkeuksellisesti kansliahenkilöstöä pöytäkirjan pitäjänä ja teknisenä avustajana. Hovioikeudenpresidentti viittasi äänittämisestä tässä tapauksessa huolehtineen hovioikeudenneuvos Y:n selvitykseen. Y on itse tallenteita kuuntelemalla oma-aloitteisesti pyrkinyt tarkistamaan sen, ettei neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvaa taukoneuvottelua ole tullut mukaan tallennukseen.

Johtopäätöksensä hovioikeudenpresidentti K katsoi, että virheet tallennusten kopioinneissa ovat tässä tapauksessa johtuneet yksittäisistä täysin inhimillisistä virheistä. Virhe on syntynyt joko niin, että näyttöruudun valikosta on valittu väärä ääniraita tai siten, että on jätetty yksi ääniraita kopioimatta. Virheet olisivat todennäköisesti estyneet, jos Nice Log -järjestelmän kommenttikenttään olisi hovioikeuden kokoonpanon puolesta merkitty tarpeelliset kopiointia helpottavat yksilöintitiedot (esim. jutun diaarinumero, kuulusteltavat henkilöt ja kuulustelujen ajankohta). Hovioikeudessa on annettu ohjeet kommenttikenttien täyttämistä, mutta niitä ei ehkä riittävästi tunneta tai niiden merkitystä tiedosteta. Asiaan on tarkoitus hovioikeudessa puuttua ohjein ja koulutuksellisin keinoin. Etenkin salassapidon suojaamiseksi on tärkeää, että kopioinnissa ei tapahdu virheitä.

Saadun asiantuntijalausunnon mukaan Nice Log -järjestelmän palvelimelta ei voida poistaa yksittäisiä äänitiedostoja eikä niitä voida myöskään palvelimella muuttaa. Hovioikeuden henkilöstöllä ei ole myöskään teknisiä mahdollisuuksia poistaa mitään osaa palvelimelta kopioitavasta äänitiedostosta (ääniraita). Yksittäinen äänitiedosto säilyy kopioitaessa aina eheänä. Jos hovioikeudessa olisi siis havaittu, että pääkäsitelyssä on epähuomiossa tallennettu tuomioistuimen neuvotteluja, ei tätä osaa olisi voitu hovioikeudessa poistaa tiedostosta.

Vielä hovioikeudenpresidentti totesi, että asiakirjojen ja tallenteiden kopiointi on rutiininomaista toimintaa. Tilauspyyntöjä tulee paljon. Kopiointien oikeellisuutta ei erikseen tarkisteta, eikä hovioikeudenpresidentti näe siihen jatkossakaan olevan tarvetta tai edellytyksiä. Joskus kopioitaessa tulee virheitä, eikä niitä voida kokonaan estää kaikista varotoimista huolimatta. Hovioikeudenpresidentti K:n tiedossa ei ollut, että vastaavaa virhettä olisi aikaisemmin sattunut hovioikeudessa. Jos hovioikeudelle ilmoitetaan kopioinnin mahdollisesta puutteellisuudesta, virhe korjataan ja tilaajalle toimitetaan viipymättä asianmukainen kopio.

Vaasan hovioikeuden **kansliapäällikkö V** kertoi tutustuneensa annettujen selvitysten arvioimiseksi tarvittavilta osin hovioikeuden rikosasian pääkäsitelystä 20.–21.6.2007 hovioikeuden Nice Log -palvelimelle tallennettuihin kertomuksiin ja siinä yhteydessä myös rikosasioiden ja pääkäsitelyistä 21.6.2007 kyseiselle palvelimelle tallennettuihin kertomuksiin.

Lisäksi kansliapäällikkö kertoi kuunnelleensa viitatuilta osin A:lle toimitetut cd-levykkeet sekä eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian tilauksen johdosta toimitetut seitsemän cd-r-levykettä. V kertoi keskustelleensa Nice Log -järjestelmän ominaisuuksista hovioikeuden osastosihteerin, oikeushallinnon tietotekniikkakeskuksen edustajan sekä järjestelmän maahantuojan edustajan kanssa.

Kansliapäällikkö oheisti tulosteet Nice Log -palvelimen näkymistä, joista ilmenevät kaikki po. päivinä hovioikeustalossa toimitetut kuulemiset. Näkymistä ilmenee, että kumpanakin päivänä (20. ja 21.6.2007) on kummassakin salissa toimitettu pääkäsitelyitä.

Selvityksen mukaan mikäli hovioikeuden äänitiedostolle sisältyy neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvia tietoja, tällaisen tiedon poistaminen asiakkaalle toimitettavasta kappaleesta tulee tehdä oikeushallinnon tietotekniikkakeskuksessa.

Kansliapäällikkö piti ihanteellisena menettelytapana sitä, että kunkin todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kuulemisesta muodostettaisiin oma äänitallenne ja että kuultavan tiedot syötettäisiin Nice Log -palvelimelle äänitallenteen yhteyteen comment-kenttään. Kuulemisajan tulisi myös ilmetä pääkäsittelystä laaditussa pöytäkirjassa.

Käsillä olevassa asiassa kansliapäällikkö katsoi pääkäsittelyn pöytäkirjassa olevan seuraavat puutteet istuntopaikan ja kuulemisen ajankohtamerkintöjen kohdalla:

Istuntopaikka oli 20.6.2007 hovioikeuden istuntosali numero 2 ja 21.6.2007 istuntosali 1 eikä koko ajan istuntosali 2, kuten pöytäkirjaan on merkitty. Tällä voi olla merkitystä asiassa, koska A:lle toimitetuista cd-levyistä puuttuneet kertomukset oli annettu 21.6.2007 istuntosalissa 1, ja niiden tilalle kopioidut kertomukset samana päivänä salissa 2.

Nice Log -palvelimelle ei ollut syötetty äänitiedostojen yhteyteen kuultavien nimiä. Tällöin olisi ollut tärkeää merkitä kuulusteluajat tarkasti pöytäkirjaan.

- kuultava P:tä kuultiin kello 16.33 eikä kello 16
- todistaja -- kuultiin kello 17.10:10–17.48:30 (aika puuttuu kokonaan)
- todistaja E:tä kuultiin kello 18.03–18.17:24 sekä 18.17:24–18.39:10 eikä kello 14.30
- kuultava -- kuulustelu alkoi kello 18.53 eikä kello 18.55
- A:ta kuultiin todistelutarkoituksessa myös 21.6.2007 kello 10.30:55 (tämä ei ilmene pöytäkirjasta).

Eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan toimitettujen äänitteiden osalta V totesi muun muassa, että levyllä 3 (aika 4.21–14.06) on tallennettu puheenjohtajan ja valmistelusta vastaavan jäsenen pääkäsittelyn tauon aikana pitämä neuvottelu siitä, kuullaanko todistaja -- seuraavaksi. Siinä on myös kuultava P:n kertomus, joka yllättäen katkeaa. Kertomus on kuitenkin kokonaisuudessaan tallennettuna hovioikeuden Nice Log -palvelintallenteella kellonajoilla 16.33–17.08.

Levyllä 4 on tallennettu todistajien -- ja -- kertomus sekä osa todistaja E:n kertomuksesta, joka katkeaa kesken. E:n kertomus on jatkunut välittömästi Nice Log -palvelintallenteella, jonka kellonaika on 18.17:24–18.39:10.

Levyllä 5 on tallennettu raidalle 1 todistaja -- kertomus ja raidalle 2 kuultava -- ja todistaja -- kertomus. -- kertomus alkaa kesken sekä hovioikeuden Nice Log -palvelintallenteella että siitä yhtäpitävästi kopioidulla levytallenteella.

Levyllä 6 on todistajien O:n ja Rn kertomukset sekä yhtäpitävästi Nice Log -palvelintallenteen kanssa myös A:n kuulemisesta 21.6.2007 laadittu tiedosto, joka ei siis ilmene pöytäkirjasta.

Levyllä 7 on kuultava -- kertomus, joka alkaa yhtäpitävästi Nice Log -palvelintallenteen kanssa kesken kuulemisen.

A:lle toimitettujen tallenteiden osalta kansliapäällikkö V totesi, että levyn numero 5 raidalta 1 ilmevä neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluva keskustelu on myös Nice Log -palvelintallenteella todistaja E:n kuulemisen yhteydessä, siis kello 18.17:24 alkavan äänitiedoston yhteydessä. Levyn 6 raidalle 2 kopioitu äänite on samana päivänä (21.6.2007) hovioikeuden istuntosalissa 2 toimitetusta pää-

käsittelystä rikosasiassa laadittu tallennus. Istuntosalina 21.6.2007 oli siis vastoin pöytäkirjan merkintöjä sali numero 1.

Johtopäätöksinä hovioikeuden menettelystä kansliapäällikkö totesi, että hovioikeuden pääkäsittelyssä todistelutarkoituksessa kuullut kertomukset on tallennettu yhtäjaksoisesti aina todistaja E:n kertomukseen sisältyvään neuvotteluun saakka. Tämän jälkeen tallennuspainike on huomattu painaa ylös. Kuultava -- kertomus alkaa kohdasta todiste 7. Ilmeisesti po. kertomuksesta ei kuitenkaan puutu olennaisia osia. Myös kuultava -- kertomus alkaa kesken. Nice Log -järjestelmä on automaattisesti pilkkonut yhtäjaksoisesti tallennetut kertomukset taukoineen noin tunnin äänitiedostoihin.

Kansliapäällikkö katsoi, että pääkäsittelystä laaditussa pöytäkirjassa on puutteita. A:lle on kopioitu O:n ja R:n kertomusten sijasta samana päivänä toisessa istuntosalissa pidetystä asiasta laadittu äänitiedosto. Eduskunnan oikeusasiamiehelle kopioitaessa ei ole kopioitu kokonaisuudessaan kuultava P:n kertomusta, joka katkeaa levyn loppumisen vuoksi kesken. Todistaja E:n osalta on jäänyt kopioimatta äänitiedosto, joka on alkanut 18:17.24.

Hovioikeudenneuvokset X, Y ja Z kertoivat yhteisessä 14.5.2008 päivätyssä selvityksessään, että X toimi puheenjohtajana kantelussa tarkoitettussa asiassa ja muina jäsenenä toimivat Y ja Z. Y toimi valmistelusta vastaavana jäsenenä.

Asiassa toimitettiin pääkäsittely 20.–21.6.2007. Siinä kuultiin todistelutarkoituksessa tai todistajina kaikkiaan 12 henkilöä. Valmistelusta vastannut jäsen Y vastasi istunnossa todistelutarkoituksessa ja todistajina kuultujen henkilöiden kertomusten äänittämisestä.

Pääkäsittelyssä äänitetään pääsääntöisesti vain henkilötodistelu niin kuin tässäkin asiassa on tehty. Henkilötodistelun äänittäminen tapahtuu käytännössä niin, että äänityksestä vastaava henkilö painaa äänitenappia kuulustelun alussa ja kuulustelun päätyttyä uudelleen samaa nappia. Kuultavan kertomus tallentuu napin painalluksesta tietokoneelle. Koska osallistuminen oikeuden jäsenenä oikeudenkäyntiin on intensiivistä, voi joskus tapahtua niin, ettei äänityksestä vastaava henkilö muista painaa nappia aivan heti tai että nappi jää päälle pidemmäksi aikaa kuin on tarkoitettu.

Selvityksen mukaan vaikka äänitys tällä tavoin inhimillisistä syistä epäonnistuisikin, ei sillä ole merkitystä tuomioharkinnassa tai myöhemmin kirjoitettavalle tuomiolle. Ratkaisutoiminnan apuvälineenä ei säännönmukaisesti käytetä äänitettyä materiaalia, vaan ratkaisu perustuu tuomareiden pääkäsittelyssä välittömästi vastaanottamaan todisteluun ja tässä henkilötodistelun osalta apuvälineenä käytettyihin kunkin tuomarin omiin muistiinpanoihin. Tuomioharkintavaiheessa tai myöhemmässä tuomion kirjoittamisen vaiheessa ei ole ollut tarpeen kuunnella äänitystä eikä sitä ole kuunneltu.

Selvityksessä todettiin, että mikäli neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvaa materiaalia on epähuomiossa äänitetty, tämä on johtunut edellä todetuin tavoin inhimillisistä syistä. Ensimmäisen päivän pääkäsittely kesti kello 9–20, ja päivän pituus on voinut osaltaan vaikuttaa siihen, ettei äänitys ole kaikilta osin onnistunut tarkoitettulla tavalla.

Hovioikeudenneuvos Y kertoi omassa selvityksessään, että pääkäsittelyn äänittäminen oli yksin hänen vastuullaan. Y kertoi, että kantelija pyysi äänitteitä tuomion antamisen jälkeen syksyllä 2007. Y ei muistanut pyynnön tarkkaa ajankohtaa. Pyyntö välittyi Y:lle virastomestari C:n kautta. Pynnön perusteella hän sopi C:n kanssa, että hän tekee asianmukaiset äänitteet tietokoneelta. Sen varmistamiseksi, ettei äänityksessä ole neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvaa materiaalia Y sopi C:n kanssa, että Y tarkistaa äänitteet pikakelaamalla ennen niiden lähettämistä asiakkaalle.

Y kertoi, että saatuaan C:ltä valmiiksi äänitetyt cd-levykkeet, kuunteli Y kuultavien lausumista niiden alkuja ja loppuja. Tämän Y teki kotitietokoneellaan. Kelatessaan cd-levyjä Y:n käytössä ei ollut pääkäsittelyn pöytäkirjaa. Tarkistuksessa Y ei havainnut, että äänitteillä olisi neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvaa, tai että äänitteiltä puuttuisi jonkun kuullun henkilön lausuma. Y toi esille, että äänitteiden kuunteleminen kokonaisuudessaan olisi kestänyt melkein kaksi työpäivää, eikä tähän ollut mahdollisuutta. Y kertoi ilmoittaneensa istunnon puheenjohtajalle X:lle äänitteiden tilauksesta ja äänitekopioiden tarkistamisesta pikakelauksella.

Y:n tiedossa ei ollut sitä, mistä syystä A:lle toimitetuilta cd-levykkeiltä puuttuivat O:n ja R:n kertomukset tai miksi levykkeillä oli toisen rikosasian aineistoa. Y:llä ei ollut tietoa eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian äänitetilauksesta.

Hovioikeudenneuvos Y kertoi vielä, että pääkäsittelyn pöytäkirjaan merkitään kellonaikoja kuulusteluiden kestosta, mutta se ei aukottomasti takaa sitä, että äänitysnappi olisi aina oikea-aikaisesti kytketty. Y kertoi, että tuomioistuimen ratkaisukokoonpanoon kuuluvan henkilön ei ole mahdollista kiinnittää päähuomiota istunnon teknisluonteisten tehtävien suorittamiseen, vaan päähuomio on kiinnitettävä itse käsiteltävänä olevaan asiaan. Intensiivisestä käsittelyyn osallistumisesta ja yksityiskohtaisten muistiinpanojen tekemisestä osaltaan johtuu, että äänitysnapin painaminen ei voi aina onnistua tarkoitetulla tavalla.

Vastineessaan 9.10.2008 Kantelija A katsoi, että asian käsittelyssä on menetelty lainvastaisesti ja asia on määrättävä tutkittavaksi tahallisenä törkeänä virkavelvollisuuden laiminlyömisenä.

[...]

Lisäkirjoituksessaan 8.6.2009 Kantelija A katsoi, että hovioikeuden jäsenten Nice Log -järjestelmään tallentuneet paljastavat keskustelut on tarkoituksellisesti ja tahallaan poistettu eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan toimitetuilta cd-levyiltä, ja tarkoituksellisesti lisätty kokonaan toisen salin äänityksiä asian sekoittamiseksi. Kantelija A kiisti sen, että hovioikeuden istuntosalia olisi vaihdettu toisena käsittelypäivänä, vaikka se hänen mukaansa olikin alun perin tarkoituksena. Kantelija A katsoi, että Vaasan hovioikeuden presidentin olisi lausunnossaan tullut selvittää tämä ristiriita.

5

KANTELIJAN TUTKINTAPYYNNÖN JOHDOSTA SUORITETTU ESITUTKINTA

Pohjanmaan poliisilaitos toimitti A:n tekemän tutkintapyyntönsä johdosta esitutkinnan, joka valmistui 6.7.2009 sekä 1.9.2009 valmistuneen lisätutkinnan. Ne saapuivat eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan 9.9.2009.

Esitutkinnassa epäillyksi rikosnimikkeeksi on kirjattu virka-aseman väärinkäyttäminen. Rikoksesta epäiltyinä olivat Z, Y ja X. Esitutkinnan perusteena oli A:n 16.5.2008 päivätty keskusrikospoliisille osoitettu tutkintapyyntö. Asia tuli silloisessa Vaasan poliisilaitoksessa vireille 29.8.2008.

Asiassa kuultiin rikoksesta epäiltyinä hovioikeudenlaamanni X:ää sekä hovioikeudenneuvoksia Z ja Y.

Hovioikeudenlaamanni X:ää kuultiin Pohjanmaan poliisilaitoksen Vaasan pääpoliisiasemalla rikoksesta epäiltyinä 22.1.2009. Hän viittasi asiassa aikaisemmin eduskunnan apulaisoikeusasiamiehelle

annettuihin selvityksiin. X ilmoitti, että hänellä tai muilla hovioikeuden kokoonpanoon kuuluneilla ei ole ollut minkäänlaista ennakkoasennetta asiaan.

Hovioikeudenneuvos Z:aa kuultiin Pohjois-Savon poliisilaitoksella rikoksesta epäiltynä 9.2.2009. Hän kiisti syyllistyneensä asiassa mihinkään rikokseen tai olevansa esteellinen. Hän viittasi eduskunnan apulaisoikeusasiamiehelle antamaansa selvitykseen, mihin hänellä ei ollut lisättävää.

Hovioikeudenneuvos Y:tä kuultiin Pohjanmaan poliisilaitoksen Vaasan pääpoliisiasemalla rikoksesta epäiltynä 18.6.2009. Hän katsoi, että tutkintapyynnön kohdassa 1 väitetty todistanlausuntojen äänittämättä jättäminen ei pidä paikkansa. Hän kiisti syyllistyneensä mihinkään rikokseen tai olevansa esteellinen ja viittasi ilmoituksen liitteenä olevaan materiaaliin, josta selviää hänen aikaisemmin asiassa eduskunnan apulaisoikeusasiamiehelle lausumansa.

Esitutkintapöytäkirjan liitteinä ovat tutkintapyynnön liiteluettelossa olleet liitteet, poisluettuna 6 cd-levyä äänityksineen. Cd-levyt 1, 2, 3, 4 ja 6 on lähetetty J:n ilmoittamaan prosessiosoitteeseen 6.7.2009. Tutkintapyynnössä mainitusta cd-levystä nro 5 olevasta keskustelusta oli pyydetty keskusrikospoliisin lausunto, joka on liitetty esitutkintapöytäkirjaan. Cd-levy säilytetään esitutkintapöytäkirjaan tehdyn merkinnän mukaan Pohjanmaan poliisilaitoksella. Esitutkintapöytäkirjaan on liitetty keskusrikospoliisin suorittama äänitteen purku paperille.

Esitutkintapöytäkirjan liitteenä 2 on keskusrikospoliisin 10.12.2008 päivätty lausunto, jonka liitteenä on Vaasan hovioikeuden 20.6.2007 istunnon audio_cd-levystä "levy 5". Litterointiin on tehty rikosteknisen laboratorion huomioita seuraavin selvityksin

()() epäselvät kohdat tai vaihtoehtoiset tulkinnat
... kohdat joista ei saa selvää
Puhetta/ todettu repliikki (tauko seuraa)
/kommentti kommentoidaan edellä olevaa puhetyyliä tms.
_____ sanan sisällä oleva äänne, josta ei saa selvää
[] muu kuin puheääni, esim. [kolahdus]

Äänitteen (raita 1 ajasta 24 min-loppuun) sisältöä on litteroitu seuraavasti:
[...]

Esitutkintapöytäkirja lähetettiin tutkintapyynnön tekijän A:n asiamiehelle J:lle loppulausuntoa varten 8.7.2009. Hän toimitti 31.7.2009 päivätyn loppulausuntonsa esitutkintaan. Siinä Kantelija A, muun ohella, piti sitä, että eduskunnan oikeusasiamiehelle toimitetuista cd-levyistä puuttui kokonaan oikeuden jäsenten keskenään käymä (edellä litteroitu) paljastava keskustelu, hovioikeuden tarkoituksellisenä pyrkimyksenä salata virkavirhe.

6
KANNANOTTO

[...]

6.2
Vaasan hovioikeuden menettely
6.2.1
Oikeusohjeita

Perustuslain (731/1999) 12 §:n 2 momentin mukaan viranomaisen hallussa olevat asiakirjat ja muut tallenteet ovat julkisia, jollei niiden julkisuutta ole välttämättömien syiden vuoksi lailla erikseen rajoitettu. Jokaisella on oikeus saada tieto julkisesta asiakirjasta ja tallenteesta.

Hovioikeuden pääkäsitteilyä koskevan oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 2 momentin mukaan todistajan, asiantuntijan sekä todistelutarkoituksessa kuullun asianosaisen tai muun henkilön kuultelu on äänitettävä. Jos äänittäminen ei ole mahdollista, lausuma on sanatarkasti merkittävä pöytäkirjaan.

Viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999; jäljempänä julkisuuslaki) 9 §:n 1 momentin mukaan jokaisella on oikeus saada tieto viranomaisen asiakirjasta, joka on julkinen.

Julkisuuslain 10 §:n mukaan salassa pidettävästä viranomaisen asiakirjasta tai sen sisällöstä saa antaa tiedon vain, jos niin erikseen tässä laissa säädetään. Kun vain osa asiakirjasta on salassa pidettävä, tieto on annettava asiakirjan julkisesta osasta, jos se on mahdollista niin, ettei salassa pidettävä osa tule tietoon.

Kantelussa tarkoitettuna ajankohtana eli hovioikeuden pääkäsitteilyn aikaan 20.–21.6.2007 voimassa olleen julkisuuslain 11 §:n 3 momentin mukaan jos asiakirja kuului riita- tai rikosasian oikeudenkäyntiaineistoon, oikeudenkäynnin asianosaisella oli kuitenkin 2 momentin estämättä oikeus saada siitä tieto muissa kuin 2 momentin 7 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa. Siltä osin kuin asiakirja sisältää tietoja oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 7 §:ssä tarkoitettua neuvottelusta, tiedon asiakirjasta sai vain viranomaisen luvalla.

Mainittua säännöstä muutettiin 1.10.2007 voimaan tulleella lailla (385/2007) entistä ehdottomammaksi. Voimassa olevassa muodossa julkisuuslain 11 §:n 3 momentissa säädetään, että jos asiakirja kuuluu oikeudenkäyntiaineistoon, asianosaisen oikeudesta tiedonsaantiin on voimassa, mitä siitä säädetään oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa annetussa laissa (370/2007; jäljempänä YTJulkL).

Asianosaisen tiedonsaantioikeudesta säättävän YTJulkL 12 §:n 2 momentin 4 kohdan mukaan asianosaisella ei ole 1 momentissa tarkoitettua tiedonsaantioikeutta oikeudenkäyntiasiakirjoihin siltä osin kuin niihin sisältyy tietoja tuomioistuimen neuvottelusta. Säännöksessä ei ole enää mahdollisuutta tiedonsaantiin viranomaisen luvalla.

Oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 7 §:ssä säädetään tuomarin valasta vuonna 1734 säädetyssä muodossaan. Tuomarin valaan kuuluu muun muassa seuraava: ”... Minä en myöskään ennen tuomion julistamista enkä sen jälestä ilmaise oikeutta käyville enkä muille niitä neuvotteluita, joita Oikeus suljettujen ovien takana pitää.”

Korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä on muun muassa hylätty asianosaisen vaatimus saada jäljennös korkeimman oikeuden esittelymuistion ratkaisuehdotuksesta ja sen perustelut käsittävästä osasta, joka sisälsi tietoja oikeudenkäymiskaaren 1 luvun 7 §:ssä tarkoitettua neuvottelusta (KKO:1998:35). Korkeimman oikeus on myös hylännyt tuomioistuimen neuvottelusalaisuutta koskevaan tietoon kohdistuneen tutkimuslupahakemuksen (KKO:2002:27).

6.2.2

Ylimpien laillisuusvalvojen asiaa koskevaa ratkaisukäytäntöä

Kantelussa esille tullut tilanne siitä, että tuomioistuimen pääkäsittelyn äänittäminen joko jää päälle tai päinvastoin jää laittamatta käyntiin, on tullut laillisuusvalvonnassa viime vuosina säännöllisesti esille yksittäisissä asioissa. Käsillä olevassa asiassa saatu selvitys osoittaa, että kuvatonlainen tekninen virhe voi syntyä varsin helposti, kun kyse on äänitysnapin manuaalisesta painamisesta.

Tuomioistuinten äänitteisiin liittyviin kysymyksiin on otettu kantaa ylimpien laillisuusvalvojen toimesta viime vuosina ainakin seuraavissa tapauksissa:

Päätöksessäni 16.6.2005 (dnro 1104/4/05) kärjäoikeuden pääkäsittelyn nauhoittaminen oli ilmeisesti teknisistä syistä epäonnistunut osittain siten, että yhden todistelutarkoituksessa kuullun henkilön kertomus ei ollut tullut nauhoitetuksi. Totesin asiassa, että nykyisessä suullisessa menettelyssä asianosaisen valitusoikeuden käyttämisen kannalta saattaa usein olla tarvetta saada yksityiskohtaista tietoa suullisen todistelun sisällöstä. Äänitteet ja niiden säilyminen ovat tärkeitä asioita myös lainkäytön yleisen oikeusvarmuuden kannalta. Pidän tärkeänä sitä, että äänityksestä huolehtivat henkilöt perehdytetään huolellisesti äänityslaitteiden toimintaan ja käyttöön. Myös äänitysjärjestelmän toimivuuden tarkistaminen ennen pääkäsittelyn alkamista ja mahdollisuuksien mukaan myös pääkäsittelyn aikana on aiheellista. Saatoin käsitykseni kärjäoikeuden ja kärjäviskaalin tietoon (1104/4/05).

Päätöksessäni 22.11.2006 (dnro 2997/4/06) oli kyse vastaavasta virheestä, jossa todistajankuustelu jäi äänittämättä, koska äänityslaitte oli epähuomiossa suljettu sen sijaan että olisi aloitettu nauhoittaminen. Saatoin esittämäni käsitykset kertomusten äänittämisestä kärjäoikeuden tietoon.

Myös vastauksessani kanteluun 19.3.2007 (dnro 4211/4/06) oli kyse tilanteesta, jossa suullisen todistelun nauhoittamisessa kärjäoikeudessa oli tapahtunut virhe, kun kaikkia kertomuksia ei ollut kokonaan nauhoitettu. Kärjäoikeudessa ei näin ollen ollut onnistuttu menettelemään oikeudenkäymiskaaren 22 luvun 6 §:n 1 momentin edellyttämällä tavalla. Saatoin äänittämisestä esittämäni käsitykset kärjäoikeuden tietoon.

Päätöksessäni 28.9.2007 oli kyse korkeimman hallinto-oikeuden pääkäsittelyn äänitteisiin kohdistuneesta asiakirjapyynnöstä (dnro 3605/4/06). Kantelija oli pyytänyt saada cd-muodossa jäljennöksen korkeimman hallinto-oikeuden suullisen pääkäsittelyn äänitteestä. Tapauksessa oli kyse ensisijaisesti asiakirjapyynnön käsittelyajasta eli siitä, oliko tietopyynnön toteuttamisessa perusteita ylittää julkisuuslain 14 §:n 4 momentissa säädetty kahden viikon määräaika. Pyynnön toteuttaminen oli kestänyt yli kaksi viikkoa, kun äänite saatettiin ennen cd-levyjen toimittamista ensin kirjalliseen muotoon.

Katsoin päätöksessäni, että digitaalisessa muodossa olevan äänitteen kopioiminen cd-levylle ei aiheuta julkisuuslaissa tarkoitettua asiakirjojen suureen määrään perustuvaa syytä yli kahden viikon käsittelyajalle. Asiassa ei aktualisoitunut julkisuuskysymyksiä, eikä muukaan seikka pyynnön käsittelyssä vaatinut erityistoimenpiteitä. Katsoin, että korkeimman hallinto-oikeuden sisäistä käsittelyä varten tehtävän äänitteen litteroinnin valmistuminen ei ollut edellytyksenä digitaalisessa muodossa toivotun istuntonauhoitusta koskeneen pyynnön käsittelylle. Kun tietoja oli pyydetty nimenomaan digitaalisessa muodossa cd-levyllä, ei äänitteen saattamisella kirjalliseen muotoon ollut merkitystä asiakirjan yleisöjulkisuuden toteuttamiselle.

Katsoin edelleen, että se korkeimman hallinto-oikeuden selvityksessä viitattu näkökohta, että julkinen äänite kopio olisi ennen sen luovuttamista tarkistettava, ei saa suoraa tukea laista. Mielestäni julkisuusperiaatteen viivytyksettömän toteuttamisen esteenä ei voida pitää sitä intressiä, että viranomaisen erikseen toteaa mahdollisen äänitysvirheen tapahtumisen toimittaessaan tallennekopion. Tuomioistuimen istunnosta tehty äänitystallenne on sellaisenaan, mahdollisine virheineenkin, julkisuuslain 5 §:n mukainen viranomaisen asiakirja, josta kenellä tahansa on oikeus saada jäljennös, paitsi jos asiakirja jollain laissa säädetyllä perusteella on salassa pidettävä tai jos se ei ole vielä julkinen.

Valtioneuvoston apulaisoikeuskansleri Mikko Puumalainen kiinnitti 20.8.2008 antamassaan päätöksessä (dnro 384/1/06) käräjäoikeuden henkilökunnan huomiota huolellisuuden noudattamiseen äänitteiden toimittamisessa asiakkaille. Käräjäoikeus oli virheellisesti toimittanut kantelijalle todistajana asiassa kuullun henkilön todistajankertomuksen ensimmäisen osan sisältämän äänitteen kahtena kappaleena siten, että kertomuksen loppuosa oli jäänyt kokonaan toimittamatta.

6.2.3

Käsillä olevan asian arvioinnin lähtökohtia

Totean aluksi, että poliisiviranomaisten asiassa suorittama esitutkinta ei ole perustunut minun pyyntöni. A:n 11.3.2008 kirjoitusta on ryhdytty käsittelemään oikeusasiamiehen kansliassa kanteluasiaina. Selvitys- ja lausuntopyynnön lähettämisvaiheessa 24.4.2008 katsoin, että asia on selvitettävissä kanteluteitse ja että esitutkinnan toimittaminen asiassa ei ole tarpeen.

Vaasan hovioikeuden lausunto ja selvitykset saapuivat eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan 26.6.2008. Tuossakaan vaiheessa tiedossani ei ollut, että Kantelija A oli asiamiehensä välityksin tehnyt asiassa tutkintapyynnön esitutkintaviranomaisille 16.5.2008 eli sinä aikana, kun määräaikaa selvitysten ja lausunnon antamiselle oli vielä jäljellä.

Tieto poliisille tehdystä tutkintapyynnöstä lähetettiin silloiselta Vaasan kihlakunnan poliisilaitokselta 29.7.2008 valtioneuvoston oikeuskanslerille (valtakunnansyyttäjän antaman ohjeen eräistä oikeuskanslerin tai oikeusasiamiehen tietoon saatettavista asioista VKS:2000:6 mukaan esitutkintaviranomaisten tulee ilmoittaa tuomareiden epäillyistä virkarikoksista oikeuskanslerinvirastoon).

Oikeuskanslerinvirastosta asia saatettiin tiedoksi eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan 22.1.2009. Tuossa vaiheessa poliisi oli jo ryhtynyt asiassa esitutkintatoimiin; hovioikeudenlaamanni X:ää kuultiin asiassa rikoksesta epäiltynä 22.1.2009. Eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian yhteydenotoissa asian tutkinnanjohtajaan sovittiin, että poliisi suorittaa asiassa esitutkinnan itsenäisesti ja toimittaa esitutkintapöytäkirjan sen valmistuttua oikeusasiamiehen kansliaan.

6.2.4

Kyseeeseen tulevat virkarikossäännökset

Esitutkinnassa asiaa tutkittiin A:n tutkintapyynnössä yksilöimällä rikosnimikkeellä epäilty virka-aseman väärinkäyttäminen.

Tarkoitettun rikoslain 40 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan jos virkamies hankkiakseen itselleen tai toiselle hyötyä taikka aiheuttaakseen toiselle haittaa tai vahinkoa

- 1) rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvolli-

suutensa osallistuessaan päätöksentekoon tai sen valmisteluun tai käyttäessään julkista valtaa muissa virkatehtävissään taikka

- 2) käyttää väärin asemaansa käskyvallassaan tai välittömässä valvonnassaan olevaan henkilöön nähden,

hänet on tuomittava *virka-aseman väärinkäytöstä* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Asian rikosoikeudellisessa arvostelussa tulee näkemykseni mukaan ottaa huomioon myös virkasalaisuuden ja virkavelvollisuuden rikkomista koskevat säännökset.

Rikoslain 40 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan jos virkamies tahallaan palvelussuhteensa aikana tai sen päätyttyä oikeudettomasti

- 1) paljastaa sellaisen asiakirjan tai tiedon, joka viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) tai muun lain mukaan on salassa pidettävä tai jota ei lain mukaan saa ilmaista, taikka
- 2) käyttää omaksi tai toisen hyödyksi taikka toisen vahingoksi 1 kohdassa tarkoitettua asiakirjaa tai tietoa,

hänet on tuomittava, jollei teosta muualla säädetä ankarampaa rangaistusta, *virkasalaisuuden rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Virkamies voidaan tuomita myös viralta pantavaksi, jos rikos osoittaa hänet ilmeisen sopimattomaksi tehtävänsä.

Rikoslain 40 luvun 5 §:n 2 momentin mukaan jos virkamies huolimattomuudesta syyllistyy 1 momentissa tarkoitettuun tekoon, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus sekä muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava, jollei teosta muualla säädetä ankarampaa rangaistusta, *tuottamuksellisesta virkasalaisuuden rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Rikoslain 40 luvun 9 §:n 1 momentin mukaan jos virkamies virkaansa toimittaessaan tahallaan muulla kuin edellä tässä luvussa tai 11 luvun 9 a §:ssä säädetyllä tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava *virkavelvollisuuden rikkomisesta* sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Rikoslain 40 luvun 10 §:n mukaan jos virkamies virkaansa toimittaessaan huolimattomuudesta muulla kuin 5 §:n 2 momentissa tarkoitettulla tavalla rikkoo virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin tai määräyksiin perustuvan virkavelvollisuutensa, eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen, hänet on tuomittava *tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta* varoitukseen tai sakkoon.

Rikoslain 40 luvun 10 §:n mukainen tuottamuksellinen virkavelvollisuuden rikkominen kriminalisoi huolimattomuudesta tai varomattomuudesta tehdyn virkavelvollisuuden rikkomisen. Huolimattomuus ja varomattomuus kuvaavat sitä, että tekijä ei ole noudattanut teko-olosuhteissa vaadittavaa huolellisuutta ja varovaisuutta ja on sen vuoksi menetellyt virkavelvollisuuden vastaisesti. Rikoslain 3 luvun 7 §:n 1 momentin mukaan tekijän menettely on huolimaton, jos hän rikkoo olosuhteiden edellyttämää ja häneltä vaadittavaa huolellisuusvelvollisuutta, vaikka hän olisi kyennyt sitä noudattamaan.

Rikoslain 40 luvun 9 ja 10 §: sisältävät vielä erityisen rangaistavuuden edellytykseen: "eikä teko huomioon ottaen sen haitallisuus ja vahingollisuus ja muut tekoon liittyvät seikat ole kokonaisuutena arvostellen vähäinen". Tätä niin sanottua vähäisyyskriteeriä säädettyä todettiin, että "rangaistavuuden ulottaminen vähäisiin, lähinnä määrättyä menettelytapaa koskevien säännösten rikkomuksiin, joilla ei ole viran asianmukaisen hoidon tai yksityisten etujen kannalta mainittavampaa merkitystä, ei nykyoloissa ole tarkoituksenmukaista." (HE 58/1988 vp. s. 19).

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO:2008:90 kärjätuomari oli valtion varoista vapauden menetyksen johdosta maksettavaa korvausta koskevassa riita-asiassa hankkinut kantajaa koskeneen rikosrekisterin otteen tiedustelematta asianosaisten kantaa todisteen hankkimisesta ja varamatta näille tilaisuutta lausua todisteen merkityksestä asiassa. Rikosrekisterin otteesta ilmeneviä tietoja oli sisällytetty kärjäoikeuden tuomion perusteluihin. Kysymys oli siitä, oliko kärjätuomari menettelyllään syyllistynyt tahalliseen virkavelvollisuuden rikkomiseen.

Korkein oikeus katsoi (kohta 5), että kärjätuomari oli toimiessaan kärjäoikeuden puheenjohtajana menetellyt oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n ja 24 luvun 2 §:n 1 momentin vastaisesti. Näin menetellessään hän oli rikkonut virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin perustuvan virkavelvollisuutensa.

Korkein oikeus katsoi (kohta 7), että pelkästään se, että tuomari on yksittäisessä asiassa lakia soveltaessaan toiminut säännöksen vastaisesti, ei kuitenkaan sellaisenaan osoita, että kysymyksessä olisi rikosoikeudellisesti tahalliseksi katsottava teko (KKO 1984 II 165, KKO 1985 I 3, KKO 1992:78, KKO 1992:126). Tahallisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta tuomitseminen edellyttää, että tuomari on arvioitavana olevassa tilanteessa tarkoittanut menetellä lain vastaisesti tai että hänen on ainakin täytynyt mieltää menettelevänsä lain vastaisesti.

Asiassa esitetyn perusteella (kohta 8) ei ollut tehtävissä sellaista päätelmää, että kärjätuomari olisi kysymyksessä olleessa asiassa sinänsä virkavelvollisuksiensa vastaisesti menetellessään toiminut tarkoituksellisesti tai tietoisesti lakia rikkoen. Korkein oikeus katsoi, että kärjätuomariin esitetty rangaistusvaatimus oli perusteeton, ja hylkäsi esitetyt rangaistus- ja korvausvaatimukset.

Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa KKO:2008:95 kärjäoikeuden lautamiehen katsottiin menettelleen rikoslain 40 luvun 9 §:n vastaisesti eli syyllistyneen tahalliseen virkavelvollisuuden rikkomiseen, kun hän oli osallistunut rikosasian käsittelyyn, vaikka hän oli ennen asian vireilletuloa ottanut kantaa rikoksesta epäillyn menettelyn lainvastaisuuteen, ja perustanut asiassa ratkaisunsa erään seikan osalta siitä oikeudenkäynnin ulkopuolella tekemäänsä havaintoon. Lautamiestä veloitaneen virkavelvollisuuden sisältö perustui oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 7 §:n 3 momenttiin (esteellisyys) ja oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 2 §:ään (välittömyysperiaate).

6.2.5

Syyteharkinta

Käsillä olevassa asiassa ei ole nähdäkseeni mitään viitteitä siitä, että kantelunalaiset tuomarit tai virkamiehet olisivat menettelleet asiassa itselleen tai toiselle hyötyä hankkiakseen taikka aiheuttaakseen toiselle haittaa tai vahinkoa. Katson, että asian arvioinnille kantelijan tutkintapyyntönsään vetoaman virka-aseman väärinkäyttämisen (rikoslain 40 luvun 7 §) tunnusmerkistön kautta ei ole oikeudellista perustetta.

Kantelunalaista menettelyä voidaan nähdäkseni arvioida virkasalaisuuden rikkomisen, virkavelvollisuuden rikkomisen tai tuottamuksellisen virkavelvollisuuden rikkomisen (rikoslain 40 luvun 5, 9 ja 10 §) kannalta.

Tässä tapauksessa rangaistavaa käyttäytymistä määrittelevinä normeina eli virkavelvollisuuden sisällön määrittelevinä normeina tulevat käsitykseni mukaan kyseeseen

- oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 2 momentti (äänittämisvelvollisuus)
- oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 7 §:n 3 momentti (yleissäännös esteellisyydestä)
- rikoslain 40 luvun 5 § (virkasalaisuuden rikkominen ja tuottamuksellinen virkasalaisuuden rikkominen)
- julkisuuslain 9 § (jokaisella on oikeus saada tieto viranomaisen asiakirjasta, joka on julkinen), ja
- valtion virkamieslain 14 §:n 1 momentti (virkamiehen on suoritettava tehtävänsä asianmukaisesti ja viivytyksettä).

Arvioin kantelualaisista tapahtumista seuraavassa erikseen pääkäsittelyn äänittämiseen liittyviä seikkoja (jakso 6.2.5.1) sekä äänitekopioiden laatimiseen ja toimittamiseen liittyviä seikkoja (jakso 6.2.5.2). Käsittelen vielä erikseen tuomioistuimen kokoonpanon esteettömyyteen ja tuomioistuimen neuvottelusalaisuuteen liittyviä seikkoja (jakso 6.2.5.3).

6.2.5.1

Pääkäsittelyn äänittäminen

Äänittämisen suorittamisessa on selviä virheitä. Kuultavien -- ja -- kuulustelut on tallennettu vain osittain. Äänitystä ei toisaalta ole keskeytetty heti todistaja E:n kertomuksen jälkeen, jolloin osa pääkäsittelyn tauon aikaista tuomioistuimen jäsenten keskustelua on tallentunut äänitteelle.

Todistelutarkoituksessa kuultujen henkilöiden kertomusten osittainen äänittämättä jättäminen on ollut vastoin oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 2 momenttiin perustuvaa virkavelvollisuutta. Menettelyä voidaan pitää myös valtion virkamieslain 14 §:n 1 momentin vastaisena.

Tämäntyyppisiä virheitä tulee aika ajoin ilmi. Ylimpien laillisuusvalvojien käytännössä tällaisia asioita ei ole saatettu rikosoikeudellisen tarkastelun piiriin.

Rikosoikeudellisesti menettelyä voidaan arvioida lähinnä tuottamuksellisen virkavelvollisuuden rikkomisen kautta. Pidän kuitenkin selvänä, että menettelyä on pidettävä kokonaisuutena arvioiden vähäisenä, mistä syystä tuottamuksellisen virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistö ei täyty.

Siltä osin kuin pääkäsittelyn äänittäminen on jäänyt päälle istuntotauon ajaksi, ei menettely ole vastoin oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 27 §:n 2 momentin säännöstä, eikä nähdäkseni vastoin muutaakaan säännöstä. Vaikka normaalikäytäntö on, että tuomioistuin äänittää pääkäsittelystä vain todistelutarkoituksessa annetut kertomukset, ei enempää äänittämistä ole nimenomaisesti kielletty.

Asiasta saatu selvitys viittaa siihen, että äänittämisessä on tapahtunut inhimillinen virhe, kun pääkäsittelyn äänittämisnappia ei ole huomattu painaa välittömästi todistajankuulustelun päätteeksi, jolloin äänen tallentuminen Nice Log -järjestelmään olisi lakannut pääkäsittelyn tauon ajaksi.

Tältä osin katson, ettei hovioikeuden menettely ole ollut lainvastaista. Käsittelen kysymystä neuvottelusalaisuuden alaisen aineiston äänittämisestä ja asianosaiselle toimittamisesta vielä lähemmin

jäljempänä.xxx

6.2.5.2

Äänitteiden kopiointi ja toimittaminen

Äänitteiden kopioinnin osalta on selvää, että A:lle pääkäsitteilyn äänitteet on kopioitu ja toimitettu osin puutteellisesti ja virheellisesti. Kahden todistajan (O ja R) todistajankertomukset ovat puuttuneet A:lle toimitetuista kopioista, ja niiden tilalle on äänitetty toiseen asiaan liittyneitä todistelutarkoituksessa annettuja kertomuksia.

Näiltä osin minulla ei ole aihetta epäillä muuta kuin kopioinnissa tapahtunutta inhimillistä erehdystä. Mikään asiassa ei tue kantelijan väitettä tahallisesta äänittämättä jättämisestä tai asian sekoittamisesta.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kansliaan toimitetuista äänitteistä puuttuu osa todistaja E:n kertomuksesta samoin kuin tämän jälkeen tallentunut hovioikeuden jäsenten keskustelu.

Menettelyä ja vastuusuhteita äänitteiden kopioinnissa ja lähettämisessä ei ole yksityiskohtaisesti säännelty laki- tai asetustasolla. Käsitteilyni mukaan näistä toiminnoista vastaavat tahot saattavat vaihdella eri tuomioistuimissa. Minulla ei ole tietoa siitä, onko menettelystä määrätty esimerkiksi hovioikeuden työjärjestyksessä. Viranomaistoiminnassa on tavallista, että julkisten asiakirjojen kopiointiin ja lähettämiseen liittyvät tehtävät uskotaan viraston kansliahenkilökunnalle.

Tässä tapauksessa äänitteiden kopioinnista ja toimittamisesta ovat vastanneet Vaasan hovioikeuden kaksi eri virastomestaria. Heitä ei ole kuultu henkilökohtaisesti asian esitutkinnassa, mutta heidän minulle antamansa selvitykset on liitetty esitutkintapöytäkirjaan.

Asiassa ei ole tullut ilmi mitään sellaista, joka viittaisi kantelijan epäilemään tietoisesti väärin äänitteiden kopioimiseen ja toimittamiseen. En myöskään näe, että virastomestareiden menettelyn virheellisyys ylittäisi tuottamuksellisen virkavelvollisuuden rikkomisen vähäisyyskynnystä.

Tällaiset virheet ovat parhaiten korjattavissa siten, että asiakirjapyynnön tilannut huomauttaa havaitsemastaan puutteesta asiakirjat lähettäneelle viranomaiselle. Kantelija A tai hänen asiamiehensä eivät ilmeisesti ole menettelleet näin.

Hovioikeudenneuvos Y on selvitystensä mukaan pyrkinyt omatoimisesti tarkistamaan A:lle toimitettavat äänitekopiot ennen niiden hänelle toimittamista. Tähän Y:llä ei ole nähdäkseni ollut lähtökohteisesti virkavelvollisuutta. Itsessään menettely ei ole ollut lainvastainen. Tällainen menettely voi päinvastoin olla joissain tapauksissa perusteltua.

Selvityksensä mukaan Y on pyrkinyt varmistamaan, ettei äänitteillä ole neuvottelusalaisuuden alaista aineistoa. Hän ei ole lähemmin kertonut, mistä syystä hän katsoi tällaiselle tarkistamiselle olevan tarvetta.

Pidän uskottavana, että tarkistamistarve on johtunut siitä, että hovioikeuden kokoonpanoon kuuluneet ilmeisesti huomasivat aikaisemmin pidetyssä pääkäsitteilyssä, että äänittäminen jäi todistaja E:n kuulustelun jälkeen hetkeksi päälle.

Tarkistamisesta huolimatta Y ei ole havainnut tauon aikaisen keskustelun tallentumista eikä kahden

todistajankertomuksen puuttumista ja vaihtumista toisen asian äänitteisiin. Viimeksi mainittu virhe olisi ollut korjattavissa, jos se olisi havaittu ennen cd-levyjen lähettämistä. Sitä vastoin ensin mainitun virheen omatoimisesti korjaamiseen hovioikeudella ei olisi ollut teknisesti edes mahdollisuutta.

Hovioikeudenneuvos Y on selvityksessään tuonut esiin, että äänitteiden kuunteleminen kokonaisuudessaan olisi vienyt noin kaksi työpäivää. Hän kertoikin kuunnelleensa vain kertomusten alkuja ja loppuja. Ylipäättään äänitteiden tarkistaminen, jos sellaiseen katsotaan aiheelliseksi ryhtyä, ei käsitkseni mukaan voi aina olla aukotonta.

Normaalitilanteessa eli silloin, kun tuomioistuimen äänitteiden ei ole syytä epäillä sisältävän asianosaiselta salassa pidettävää aineistoa, ei salassa pidettävän aineiston paljastuminen toimittamalla asiakirja pyynnön mukaisesti voi mielestäni hevin aiheuttaa sitä, että asia tulisi arvosteltavaksi virkasalaisuuden rikkomisena. Näin on mielestäni erityisesti silloin, kun äänitekopion sisältöä on ennen sen lähettämistä pyritty tarkastamaan.

Nähdäkseni asiaa voidaan arvioida toisin tilanteessa, jossa asiakirjapyynnön vastaanottanut viranomainen tietää tai hänen pitäisi tietää, että äänitteellä voi poikkeuksellisesti olla asiakirjaa pyytäneeltä salassa pidettävää aineistoa, kuten tuomioistuimen neuvottelusalaisuuteen kuuluvaa aineistoa.

Hovioikeudenneuvos Y:n menettely, kun hän on ilmeisesti ollut tietoinen siitä riskistä, että äänitteellä saattaa olla tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden alaista salassa pidettävää aineistoa, voikin sinänsä tulla arvioiduksi tuottamuksellisen virkasalaisuuden rikkomisen tunnusmerkistön kautta.

Tahallista menettelyä pidän asiassa poissuljettuna. Menettelyn osalta onkin keskeistä arvioida sitä, voidaanko sitä pitää huolimattomana. Tunnusmerkistön täytyminen edellyttää vielä sitä, ettei teko ole kokonaisuutena arvioiden vähäinen.

Menettelyn huolimattomuuden puolesta puhuu ennen kaikkea puheena olevalta äänitteeltä nähdäkseni esille tuleva hovioikeuden jäsenten havainto siitä, että äänitys oli jäänyt päälle pääkäsittelyn tauon aikana. Kuten edellä olen viitannut, tällaisessa tilanteessa voi olla virkavelvollisuuksien mukaista tarkistaa äänite ennen sen toimittamista.

Hovioikeudenneuvos Y on omatoimisesti pyrkinyt tarkistamaan äänitteen asianosaisjulkisuuden. Otaen huomioon sen, että äänitteitä on ollut runsaasti ja että pääkäsittelystä oli tuossa vaiheessa jo kulunut aikaa, ei Y ole välttämättä voinut tarkoin muistaa, onko ja minkä sisältöistä salaista aineistoa äänitteellä on mahdollisesti ollut, ja jos on ollut, missä kohdin äänitteitä tällainen aineisto sijaitsi.

Lopputuloksena katson, että hovioikeudenneuvos Y on pyrkinyt olosuhteiden edellyttämällä huolellisuudella ja varovaisuudella varmistamaan sen, että äänitteillä ei olisi salassa pidettävää aineistoa. Tapauksen olosuhteissa en katso yksin sen, että hän ei ole onnistunut jälkikäteen havaitsemaan neuvottelusalaisuuden alaista lyhyttä äänitteen osaa aineiston suuresta kokonaismäärästä, osoittavan tuottamuksellisen virkasalaisuuden rikkomisen tunnusmerkistön edellyttämää huolimattomuutta.

6.2.5.3

Esteellisyys ja neuvottelusalaisuus

Tapahumatietojensa puolesta tämä asia eroaa ylimpien laillisuusvalvojen aikaisemmasta ratkaisukäytännöstä yhdessä keskeisessä suhteessa eli siinä, että tuomioistuimen ratkaisukokoonpanoon

kuuluneiden salassa pidettävän keskustelun osa on tullut asianosaisen tietoon.

Edellä olen käsitellyt tätä neuvottelusalaisuuden alaisen aineiston äänittämistä ja äänitekopion toimittamista asianosaiselle virkasalaisuuden rikkomisen näkökulmasta. Tässä käsittelen asiaa vielä A:n väittämän tuomarien esteellisyyden näkökulmasta. Tuomarin virkavelvollisuuksien sisältö on puhutuilta osin selvä: tuomari ei saa käsitellä sellaista asiaa, jossa hän on esteellinen.

Kysymys siitä, voidaanko ja missä määrin laillisuusvalvonnassa ylipäätään voidaan käsitellä ”vuotaneen” neuvottelusalaisuuden alaisen aineiston sisältöä, ei ole yksiselitteinen. Asiassa on toisaalta kyse siitä, että kantelija Kantelija A sinänsä ymmärrettävästi vetoaa tietoonsa tulleeeseen neuvottelun sisältöön esteellisyyväitteensä tueksi. Asiassa on toisaalta kyse myös siitä, että tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden alaiseen aineistoon kantaa ottaminen edes nyt tarkoitetussa hyvin poikkeuksellisessa tilanteessa voidaan nähdä ongelmallisena yleiseltä kannalta eli tuomioistuinten riippumattomuuden näkökulmasta.

Tuomioistuinten neuvottelusalaisuus on oikeusjärjestelmässämme yksi harvoista poikkeuksista oikeudenkäynnin asianosaisen kattavista tiedonsaantioikeuksista. Oikeuskäytännössä edes oikeudenkäynnin asianosaiselle ei ole käytännössä myönnetty lupia saada tietoja salassa pidettävästä esittelymuistiosta (ks. Lappalainen, Juha ym.: Prosessioikeus, 2007, s. 145–146). Kantelunalainen hovioikeustuomareiden äänitteelle osittain tallentunut keskustelu ei ole liittynyt pääkäsittelyn jälkeeseen päätösneuvotteluun. Kuitenkin tuomioistuimen jäsenten myös pääkäsittelyn tauon aikana käymät keskustelut kuuluvat tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden piiriin.

Neuvottelusalaisuus on yksi riippumattoman tuomioistuinlaitoksen toiminnan perusedellytyksistä. Lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä neuvottelusalaisuuteen liittyvien intressien voidaan sanoa punnitun olevan painavampia kuin asianosaisen intressi kontrolloida prosessuaalisten oikeuksien toteutumista. Myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että päätösneuvotteluiden salaisuus koskee myös esittelevän tuomarin selontekoa, joka sisältää tapauksen oikeudellisen arvion ja mielipiteen siitä, onko valitus perusteltu (ks. 14.10.2003 annettu tuomio Lilly France v. Ranska no. 53892/00 kohdat 23–26, ks. myös HE 12/2006 vp s. 35–36).

Oikeudenkäynnissä sallittavan todistelun näkökulmasta tuomioistuimen neuvottelusalaisuutta koskevien tietojen on katsottu olevan niin sanotun todistusteemakiellon alaista (Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus II. 2. uusittu painos, 1972, s. 245). Oikeuskirjallisuudessa tämän todistusteemakiellon on katsottu tarkoittavan sitä, että tuomioistuimen neuvottelusalaisuutta koskevia tietoja ei saa käyttää todisteena oikeudenkäynnissä (Pölönen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa, 2003, s. 326 ja Tapanila, Antti: Tuomarin esteellisyys, 2007 s. 321–322).

Todistuskiellon suojaaman tuomioistuimen neuvotteluiden luottamuksellisuuden tarkoituksena on muun muassa turvata päätösharkinnan avoimuutta ja siten edistää niin sanotun aineellisen totuuden esille saamista. On selvää, että neuvottelusalaisuus on yleisemminkin tarpeen sen varmistamiseksi, ettei mikään ulkopuolinen taho voi puuttua riippumattomaan tuomiovallan käyttöön.

Tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden tarkoituksena ei luonnollisesti ole käsiteltävän asian tai asianosaisten halventamisen mahdollistaminen. Neuvottelusalaisuuteen kuuluvan todistuskiellon on silti katsottu olevan ehdoton niin, että se estää käytyjen keskusteluiden sisällön selvittämisen myös silloin, kun selvittämiseksi voitaisiin esittää perusteltu syy. Oikeuskirjallisuudessa Tapanila (mts. 322) on tosin katsonut, että ”erityisen painavista syistä tuomioistuimen käymien neuvottelujen sisällöstä

esitettävä todistelu tulee sallia. Tällaisena syynä voidaan ajatella sitä, että neuvottelujen kuluessa tuomioistuimen jäsen on esittänyt kannanottoja, joiden perusteella häntä on pidettävä ennakkoasenteellisena.”

Eduskunnan oikeusasiamiehellä samoin kuin valtioneuvoston oikeuskanslerilla on katsottu olevan oikeus saada tietoja myös tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden alaisista tiedoista. Käytännössä tällaisia tietoja on saatu kirjallisesta aineistosta eli tuomioistuimen salassa pidettävistä esittelymuistioista. On selvää, että ylimmän laillisuusvalvojan on pidettävä tietoonsa saamat neuvottelusalaisuuden alaiset tiedot salassa omassa ratkaisussaan ja myös kantelun tehneeltä henkilöltä.

Tiedossani ei ole ylimpien laillisuusvalvojen oikeuskäytäntöä tilanteesta, jossa tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden alaista tietoa olisi ”vuotanut” tuomioistuimen ratkaisukokoonpanon ulkopuolisille tahoille.

Tuomioistuinten oikeuskäytännöstä tiedossani on – myös kantelunalaisessa Vaasan hovioikeuden jäsenten keskustelussa ymmärtääkseni – tapaus, jossa huoltajusuutien asianosainen oli salaa nauhoittanut kärjätuomarin ja -sihteerin keskustelua valmisteluistunnon tauolla Vantaan kärjäoikeudessa. Laamannin päätöksen mukaan tuomaria ei tullut todeta esteelliseksi yksinomaan sen vuoksi, että tämä kiihkeän valmisteluistunnon jälkimainingeissa lausuu kahden kesken kärjäsihteerilleen joitakin negatiivisia havaintoja asianosaisesta. Kärjäoikeuden laamanni kuitenkin katsoi kärjätuomarin esteelliseksi, koska ”tuomari ei ollut toiminut asiassa ilman tähän tapaukseen liittyvää henkilökohtaista asennetta tai vakaumusta.” (ks. Helsingin Sanomat 8.11.2006 ja Tapanila mts. 321–322).

Tiedossani ei ole muuta tuomioistuinten oikeuskäytäntöä neuvottelusalaisuuden alaisen aineiston ”vuotamisesta” tai sen vaikutuksista esimerkiksi tuomarin esteellisyydelle tai virkavastuulle.

Tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden piiriin kuuluvien seikkojen arviointi oikeusasiamiehen tuomioistuimiin kohdistuvassa laillisuusvalvonnassa voi mielestäni tulla kyseeseen vain aivan poikkeuksellisesti. Tässä tapauksessa tuomioistuimen salassa pidettävän keskustelun sisältö on jo tullut asianosaisen tietoon, eikä tietoja ole hankittu ylimmän laillisuusvalvojan oman tiedonsaantioikeuden kautta. Näissä olosuhteissa ja kun kantelussa on keskeisesti kyse juuri mainitun tietovuodon vaikutuksista, ei sen sivuuttaminen laillisuusvalvonnassa ole perusteltua tai tuomioistuimen riippumattomuuden edellyttämää.

Asiassa on kyse sen arvioinnista, voidaanko tuomioistuimen jäsenten taukokeskustelun katsoa osoittavan sellaista oikeudenkäymiskaaren tarkoittamaa niin selvää esteellisyysperustetta, että asia ilmentäisi virkarikokseksi luettavaa lainvastaista menettelyä. Kyseeseen voi lähinnä tulla oikeudenkäymiskaaren 13 luvun 7 §:n 2 momentti (tuomari on esteellinen käsittelemään samaa asiaa tai sen osaa uudelleen samassa tuomioistuimessa, jos on perusteltua aihetta epäillä hänellä olevan asiaan ennakkoasenne hänen asiassa aikaisemmin tekemänsä ratkaisun tai muun erityisen syyn vuoksi), tai pykälän 3 momentti (jokin muu tässä luvussa tarkoitettuun seikkaan rinnastettava seikka antaa perustellun aiheen epäillä tuomarin puolueettomuutta asiassa).

Tässä tapauksessa kantelunalaisesta keskustelun osasta ilmenevät lausumat on annettu hovioikeuden pääkäsittelyn tauolla. Kyse ei ole ollut sellaisesta ennen oikeudenkäyntiä esitetystä lausumasta, jonka voitaisiin katsoa osoittavan ennakkoasenteellisuutta asiaan tai asianosaisiin (vrt. KKO:2008:95, jossa kyse oli ennen oikeudenkäyntiä annetusta lautamiehen lausumasta). Kyse on tuomioistuimen jäsenten esitettyyn todisteluun liittyvästä välittömästä ja luottamuksellisesta ajatustenvaihdosta. Inhimillisenä toimintana tähän nähdäkseni voi kuulua myös sellaista sananvaihtoa, jota

ei tarkoiteta kenenkään ulkopuolisen tietoon ja jonka funktio voi joskus olla pikemminkin tuomarin ajatusten ja vaikutelmien purkaminen kuin varsinainen ratkaisun muodostamiseen tai tuomion perusteluihin liittyvä asiasisältöinen tai -tyylinen argumentaatio.

Tuomioistuimen neuvottelusalaisuuden luonteen johdosta valtion virkamieslain 14 §:ään perustuvat myös tuomaria koskevat käyttäytymisvelvollisuudet eivät mielestäni voi määrittää tai rajoittaa sitä, mistä seikoista ja millä tavoin tuomioistuimen ratkaisukokoonpanoon kuuluvat henkilöt voivat luottamuksellisesti keskustella.

Kantelija A teki käsillä olevassa asiassa esteellisyysväitteen korkeimmalle oikeudelle osoittamassaan valituslupahakemuksessa ja valituksessa. Hän vetosi väitteensä tueksi samoihin seikkoihin kuin tässä kantelussa oikeusasiamiehelle. Korkein oikeus ei myöntänyt valituslupaa.

Asiassa kuullut hovioikeuden ratkaisukokoonpanoon kuuluneet ovat selvityksissään ja kuulusteluissaan kiistäneet minkäänlaisen ennakkokäsityksen olemassaolon, ja katsoneet olleensa asiassa jäävittämiä.

Minulla ei ole oikeudellista perustetta katsoa, että Vaasan hovioikeuden jäsenet olisivat olleet esteellisiä taukoneuvottelusta ilmi tulleen johdosta tai muulla perusteella. Asiassa ei ole tullut ilmi seikoja, jotka täyttäisivät virkavelvollisuuden rikkomisen tai muun rikoksen tunnusmerkistön.

6.2.6

Yhteenveto ja toimenpiteet

Tässä kanteluasiassa pääkäsittelyn äänittämiseen ja äänitteiden toimittamiseen liittyvät virheet näyttävät valitettavalla tavalla kasautuneen. A:n epäilyjä virkarikoksesta voidaan tästä syystä pitää sinänsä ymmärrettävinä. Selvityksen valossa minulla ei kuitenkaan ole syytä epäillä, että kyse olisi ollut sellaisesta tahallisesta tai tuottamuksellisesta menettelystä, joka täyttäisi virkarikosoikeudellisen vastuun toteuttamisen edellytykset.

Esille tulleet virheet ovat pääosin yksittäisiä virheitä ja sellaisenaan vähäisiä. Kuitenkin on periaatteelliselta kannalta hyvin vakavaa, että tuomioistuimen neuvottelusalaisuudesta ei kyetä pitämään kiinni, olkoonkin että ”tietovuoto” perustuu sinänsä tahattomaan äänitysvirheeseen.

Katson tältä osin käsillä olevan asian olosuhteissa laillisuusvalvonnallisesti riittäväksi toimenpiteeksi sen, että kiinnitän hovioikeudenneuvos Y:n huomiota huolellisuuden noudattamiseen pääkäsittelyn äänittämisessä.

Kiinnitän lisäksi virastomestareiden C:n ja D:n huomiota huolellisuuden noudattamiseen asiakirjapyyntöjen käsittelyssä.

[...]

7

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 6.2.6 esittämäni käsityksen huolellisuuden noudattamisesta pääkäsittelyn äänittämisessä hovioikeudenneuvos Y:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Saatan edellä kohdassa 6.2.6 esittämäni käsityksen huolellisuuden noudattamisesta asiakirjapyyntöjen käsittelyssä C:n ja D:n tietoon. Tässä tarkoituksessa lähetän heille jäljennöksen tästä päätöksestäni.

Asia ei ole antanut aihetta muille toimenpiteilleni.

Kirjeen liitteet palautetaan ohessa kantelijalle.